

is represented in brief. The analysis of such fraseological units as suyu and yanyu is being conducted, and their place among the Chinese phraseology is determined.

Keywords: *paremias, proverbs and sayings, suyu, yanyu, phraseology of Chinese language, paremiology.*

УДК 821.14'02

А. С. Янчук, студ.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОНЯТТЯ ІСТИННОСТІ В ІСТОРІОГРАФІЇ ЕЛЛІНІСТИЧНОГО ПЕРІОДУ (на матеріалі "Всесвітньої історії" Полібія)

У статті представлені результати дослідження особливостей тлумачення Полібієм поняття істинності історичного твору. Зокрема, проаналізовано основні вимоги, які висуваються автором щодо правдивості та об'єктивності висвітлення історичних подій.

Ключові слова: *еллінізм, азіанізм, аттикізм, істинність, об'єктивність, стиль історичного твору.*

Кожне покоління сприймає історичні події минулого через призму сучасності, відповідно до своїх цінностей, ідеалів, моралі, отже зайвим буде наголошувати на постійній актуальності історії будь-якого періоду для розуміння та розвитку сучасного суспільства та його благополуччя у майбутньому. Знання історії та інтерес до минулого завжди зумовлені актуальними для суспільства проблемами. Саме тому образ минулого не стільки відтворюється, скільки створюється нащадками, які, позитивно чи негативно оцінюючи попередників, обґрунтовують таким чином власні рішення та дії [Диалоги 2008, 230–235]. Тому трактування історії суттєво пов'язане з поняттям істинності, правдивості, тобто правильності відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини, її уявленнях, поняттях, судженнях, умовиводах [Велика радянська енциклопедія].

Поняття істинності в елліністичний період не було предметом окремого дослідження, проте його торкалися у своїх наукових працях такі науковці, як Кашцев В. І., Чемпіон К. Б. та небагато інших.

З огляду на це, ми вважаємо, особливої **актуальності** набуває дослідження тлумачення істинності, зокрема, в контексті твору Полібія.

Метою нашого дослідження було розкрити особливості розуміння Полібієм істинності, об'єктивності викладу в історичному творі.

Об'єктом нашого дослідження є поняття істинності у творі Полібія як представника елліністичного інтелектуального світу.

Предметом стали особливості тлумачення поняття істинності, вимоги та критерії щодо написання історичного твору, об'єктивне та правдиве висвітлення подій у розумінні Полібія.

Матеріалом дослідження є твір Полібія "Всесвітня історія", з якого нами було обрано методом суцільної вибірки уривки (31), у яких репрезентується розуміння істинності істориком.

"Антична культура космологічна, вона передбачає розмірковування над динамікою світу. Заснована на поєднанні фаталізму й героїзму, вона породила наукове й філософське світорозуміння" [Куманецкий 1990, 20–22]. Саме врахувавши те світосприйняття, тобто свідомість, ментальність, що була притаманна античній людині, ми зможемо наблизитися до правильного розуміння та тлумачення її бачення світу та історії.

"Антична ментальність тісно пов'язана з полісним ладом, її сформувала полісна ідеологія, полісні цінності свободи й незалежності вільної людини, члена цивільної громади" [Коптев 1997, 11–30]. Індивідуалізм у сучасному розумінні цього слова не був властивий античній культурі, адже особистість мала певну цінність лише у зв'язку з полісом.

Античній культурі взагалі та ментальності античних громадян властивий свого роду діалектизм, що сягає корінням двоякої природи майже всіх проявів їх суспільного життя. Змалку античний громадянин вчився співвідносити свої особисті прагнення з суспільною думкою [Пасько, режим доступу].

Усі ці риси у період еллінізму зазнавали певної деформації та переосмислення, оскільки в цю добу відбувався своєрідний злам, перехід до чогось якісно нового: світ змінювався [Лосев 1979, 205–210]. У красномовстві конкурують дві основні течії: азіанізм та аттикізм, які мали безпосередній вплив на історіографію як науку, що описує реальні, достовірні події, на за-

соби, за допомогою яких вона цей опис робила, тобто мову [Диалоги 2008, 58]. Певні особливості цих течій, зокрема азіанізму, могли сприяти викривленню історичної дійсності заради дотримання мовних норм, характерних для послідовників цієї школи [Kennedy 1994, 3].

На позиціях, протилежних риторичному напрямку в історіографії, стояв у II ст. до н. е. найбільш видатний грецький історик того часу Полібій з Мегалополя. Серед заслуг Полібія не тільки те, що він продовжив в історіографії традицію Фукідида, але й те, що він вперше зробив спробу написати цілісну всесвітню історію [Walbank, режим доступу].

Полібій був непересічним істориком завдяки критичному та ґрунтовному опрацюванню першоджерел, широкій обізнаності у давньоримській політиці, глибокому знанню військової справи та моральній необхідності дошукуватися істини. Полібій розширив завдання історії; він прагнув до точного достовірного знання і відтворення фактів ще більшою мірою, ніж Фукідід, прагнув проникнути у їх зміст і причиновий зв'язок; він намагався охопити розумом події, що відбувалися в різних кінцях історичного світу, побачити в їх перебігу та напрямку певну планомірність [История 1989, 457].

Світ навколо Полібія постійно змінювався: римська держава об'єднала розрізнені елліністичні монархії, які були виснажені взаємною боротьбою. Цей факт – підкорення Римом – ображав волелюбних еллінів, однак наслідки його для світу та доби мали дуже велике значення. Держави об'єднувались, встановлювався порядок та відносний спокій у житті громадян, суперечності усувались та продовжувався розвиток кожного утворення під впливом один одного. Ці фактори не могли не впливати на світосприйняття автора та його розуміння істини.

Розглянемо тлумачення автором основних *завдань, які він ставить перед істориком*. Полібій любить наголошувати на важливості істинного опису подій, об'єктивності щодо ворогів та друзів, стверджує, що не слід вихвалити та ганити марно, а визначати мотиви дій [X. 21. 8]; також радить описувати не людей, але власне їх дії, щоб зберігати якомога більшу об'єктив-

ність. Він вважає, що людині властиво помилятися, і в цьому немає нічого ганебного, а от у замовчуванні факту помилки задля збереження величності образу він вбачає загрозу правдивості історії, а, отже, і її значенню для читачів [I. 14. 5-8]. *"Справжнє завдання історії полягає, по-перше, в тому, щоб дізнатися про промови, які були виголошені в дійсності, які б вони не були, потім дошукатися причини, з якої справа або промова закінчилися невдачею або успіхом,"* – так говорить Полібій у дванадцятій книзі та цим вкотре підкреслює всю відповідальність та важливість ролі історика [XII. 25б. 1].

Також автор радить описувати події без зайвого драматизму і пам'ятати, що основна мета історика – повчання, а не емоційний та цікавий виклад [II. 5б. 10-12].

Значна частина твору Полібія присвячена критиці помилок сучасних йому істориків, а також коментуванню тих помилок, яких неможливо уникнути. Як зазначає К. Куманецький, Полібій жорстко критикує свого попередника, історика Тімея Сицилійського, саме через надмірну риторичку, надмірне звеличення одних героїв і зведення наклепів на інших, за неправдоподібні, химерні, некомпетентні описи битв; окрім того, Полібій рішуче відмежовується від Філарха і його любові до відтворення кривавих сцен і надміру сліз [Куманецький 1990, 420]. Полібій звинувачує цих авторів у тому, що вони постають більшою мірою трагічними поетами, ніж істориками. Полемізуючи з Тімеєм, доводить, що історичку недостатньо знайомитися з описуваними подіями лише за книгами. Автор наголошує, що вивчати твори попередників – це важливо, але одного книжного досвіду замало для правильного опису подій, не слід забувати про емпіричність історичної науки [VII. 7. 6, XII. 3. 1-6]. Історик, на думку Полібія, повинен знати за особистими враженнями країну, про яку пише, і насамперед – місця найважливіших битв [XII. 25е. 5–7, XII. 25g. 2–3]. Так само важливим вважає Полібій військовий та політичний досвід історика, адже його твір повинен приносити користь полководцям, державним діячам, які його читатимуть. Такі ж вимоги ставить і до свого твору, адже дотримання історичної правди повинно бути на першому місці для всіх істо-

ріографів [XVI. 14. 6–8]. Полібій розуміє, що можуть бути помилки ненавмисні, і визнає, що їх варто пробачати та вказувати авторові, щоб він мав змогу виправитись, зокрема у книзі XII автор мислить так: *"Ми вже сказали, що помилки через незнання потрібно виправляти з прихильністю і поблажливо, і тільки навмисну брехню необхідно викривати без пощади"* [XII. 7. 6] (тут і далі переклад авторський). У XVI книзі автор розповідає про помилки Зенона: *"Що стосується неознайомленості Зенона з місцевостями Лаконіки, то я не соромлячись написав про це самому Зенону, оскільки помилки його були грубі, а я не вважаю справою чесною людини чужі помилки обертати собі на користь, як роблять багато інших, навпаки, заради загального блага я готовий ретельно виправити не тільки власні твори, але й чужі, наскільки дозволяють мені сили"* [XVI. 20. 2-9]. Важливою рисою твору автор вважає реальність подій, тобто відсутність чудес, не підтверджених фактами: *"...Необхідно викривати і висміювати привнесення в історію сновидінь і чудес. Всякий, хто сам дозволяє собі у великій кількості подібні побрехеньки, повинен бути радий, якщо не зазнає докорів, і не личить йому нападати на інших, як це робить Тімей"* [XII. 12b. 1]. Про це йдеться, зокрема, і в книзі III [III. 47. 7-9]. Цікавим є ще те, що й приховування істини автор відкрито вважає брехнею, яку не слід залишати непокараною, і висвітлює це нам на прикладі Тімея: *"Він і не розуміє того, що в історії однаково вважається брехнею як вигадування небувальщини, так і навмисне приховування істини"* [XII. 15. 11-12].

Незважаючи на всі вимоги до **об'єктивності історичної розповіді**, авторові самому часто важко було цього дотримуватись. Часом він сповнений гніву, ненависті, розчарування, інколи – захоплення. Історик того часу, що був у вирі політичних та військових подій у відомих колах, був безсилим, навіть маючи велике бажання, залишатися цілковито правдивим та об'єктивним, відмовитися повністю від деяких упереджень чи схильностей, оцінюючи явища, які мав змогу спостерігати. Тому у його творі простежується ідеалізація Ахейського союзу та любов до Еллади, звеличення постатей Арата, Сціпіона Еміліана, могут-

ності римлян у будь-якій ситуації, вічні нападки на етолян, наче вони були втіленням всіх можливих лих Еллади (за Полібієм, насильство, грабіж та інші подібні злочини, які супроводжуються заздрістю, підступністю, нахабством, віроломством, були звичними для етолян [II, 45. 1, II. 7. 1–3]) тощо. Однак історик, за винятком окремих випадків, об'єктивно інтерпретує факти, а його надмірна критика чи упереджене ставлення до певних явищ чи постатей зумовлена оціночними судженнями автора.

Він, однак, є надійним, визнаним сучасною історичною наукою авторитетним джерелом. Він у своєму творі підтверджує це *посиланнями* на джерела тих фактів, які повідомляє нам, зокрема, у книзі III: *"Не слід дивуватися, що ми з такими подробицями перерахували розпорядження Ганнібала в Іберії, яких навряд чи можна очікувати навіть від того, хто сам робив всі ці розпорядження, не слід також квапитися з докором, ніби ми уподібнюємося історикам, які під виглядом істини пропонують брехню. Справа в тому, що в Лацінії ми знайшли цей перелік військ на мідній дощці, виготовленій за наказом Ганнібала під час перебування його в Італії, і визнали, що написаний на ній список цілком достовірний, тому і зважилися скористатися цими свідченнями"* [III. 33. 17–18]; *"Ми з упевненістю говоримо, тому що про події ці отримали відомості від самих учасників, місцевості, описані в них, оглянуті нами особисто під час подорожі, яку ми здійснили через Альпи заради вивчення і завдяки допитливості"* [III. 48. 12]. Також висловлює думки щодо неоднозначності правди, можливостей її варіації, тобто виступає певною мірою об'єктивним [I. 34. 3, III. 30. 1–4, IV. 24. 2].

За своїм *стилем* автор дотримувався позицій Фукидіда, поважав чіткість та точність аттикістів. Стиль Полібія часом досить скупий на образність та метафоричність, автор тяжіє до точної фіксації подій, наскільки це йому під силу. Проте іноді стиль оповіді стає дуже жвавим, а деякі сцени написані яскраво та цікаво. Книга XVI яскраво ілюструє вимоги, які автор висуває щодо реалістичності зображення, щодо пріоритету змісту твору над красою мови при описі історичних подій: *"Я вважаю, необхідно докладати максимум зусиль, щоб точно викладати події,*

бо гарна мова великою мірою посилює дію історії, однак люди розсудливі не можуть вважати її першою і головнішою за інші завдання історії. Зовсім ні. Навпаки, багато інших завдань більш гідні, і досвідченому в державних справах історикowi пристойніше було б тут шукати собі похвали" [XVI. 17. 10–11].

Дуже часто автор вказує, наскільки великим є **значення правдивої історії для виховання, повчання** людини. Історик, на думку Полібія, повинен не розважати читачів, а виховувати їх та формувати їх думку у руслі правильного розуміння законів розвитку суспільства: *"Хто зрозуміє це, той повинен зізнатися, що кращою школою для правильного життя служить нам досвід, який можна отримати з правдивої історії подій. Бо тільки вона без шкоди для нас робить людей суддями, які не помиляються щодо того, що краще у будь-який час і при будь-якому стані справ" [I. 35. 9–10]* (про це йдеться також у I. 35. 6). Натхненний любов'ю до батьківщини, він намагався в правдивому викладі історичних подій передати сучасникам та нащадкам уроки політичної мудрості. Автор підкреслював практичне значення історіографії та ту користь, яку може принести її знання: *"Бо, якщо вилучити з історії пояснення того, чому, яким чином, заради чого скоєно що-небудь, чи досягнута була мета, то від неї залишиться одна забава, позбавлена повчання; така історія принесе лише швидкоплинне задоволення, але для майбутнього ніякої користі" [III. 31. 12–13].*

I, наостанок, істина трактується Полібієм як велика і могутня сила, яку він, можливо, метафорично, свідомо чи несвідомо, мислив як караючу за всі несправедливості, адже, незважаючи на звеличування Риму, Полібій не може без суму говорити про підпорядковане становище еллінів внаслідок втрати державності після завоювання римлянами. У одній з останніх книг він наче виголошує своєрідний тренос над уярмленою Елладою [XXXVIII, III]. У XIII книзі можемо побачити, що Полібій вважав істину не просто важливою для достовірності опису подій, але й вбачав у ній певну велику фатальну силу, яка завжди проявить себе, пізніше чи раніше, але з однаковим нищівним результатом вдарить по тому, хто наважився нехтувати нею: *"Природа, як мені зда-*

ється, вивищила істину в людському суспільстві над усіма божествами і наділила її найбільшою силою. Трапляється іноді, що істину всі зневажають, що на сторону неправди переходить усяка ймовірність, проте ж істина власною силою незнаними шляхами проникає в душу людини, або негайно виявляючи свою владу, або залишаючись довгий час невидимою, врешті-решт, без усякого сприяння ззовні, торжествує над брехнею і долає її" [XIII. 5. 4–6].

Отже, Полібій як освічений еллін свого часу, відповідно трактував кожну історичну подію та явище, спираючись на панівні в його добу тенденції. Часто він занадто суб'єктивно оцінював історичні факти і не бачив за цією оцінкою справжньої історичної ваги подій. Наслідком цього було, з одного боку, перенесення на минуле невластивих мотивів, але таких, які, на переконання історика, були найбільш доречними і вірогідними; з іншого боку, від історика часто приховувалися справжні причини явищ і справжні рушійні сили подій.

Полібій вважав неминучим завоювання Греції Римом, як і багато його освічених сучасників. З іншого боку, він оцінював події, як і більшість людей його часу, – з точки зору найближчого можливого зиску для власної політичної громади.

Історик того часу, що був у вирі політичних та військових подій у відомих колах, був безсилим, навіть маючи велике бажання, залишатися цілковито правдивим та об'єктивним, відмовитися повністю від деяких упереджень чи схильностей, оцінюючи явища, які мав змогу спостерігати. Проте переоцінювати ці та інші випадки не варто, і в цілому, безперечно, ахейський історик є відносно об'єктивним, а його упередженість стосується не стільки самих фактів, скільки оцінок, з якими можна й не погоджуватися.

Розсудлива меншість, до якої належав і Полібій, бачила порятунок Еллади лише в примиренні з існуючим фактом підкорення Греції Римом, і, намагаючись підшукати виправдання для своєї поведінки в незрівнянній величі як самого переможця, так і його установ, ставила в заслугу собі турботу про можливі покращення в положенні завойованої Еллади.

Отже, "Всесвітня історія" Полібія, незважаючи на численні відхилення від образу ідеальної моделі викладу історичних подій, яку створив сам автор у своїх книгах, залишається найважливішим та досить об'єктивним джерелом з політичної і військової історії Греції елліністичного часу. Спотворення ним викладу історичного процесу рідко стосуються фактичної сторони подій, вони, як правило, присутні в тлумаченні подій, поясненні намірів сторін, моральної оцінки дійових осіб. Врешті-решт, треба мати на увазі, як каже В. І. Кащеев, "соціальну сліпоту" Полібія, який вперто не бажає бачити реальні основи спалахів невдоволення народних мас. Проте автор вірить у непереборну та вічну силу істини як вищої справедливості, чого й вимагає від сучасного йому світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика радянська енциклопедія. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://vge.pp.ua/велика_радянська_енциклопедія_istina.html
2. Диалоги со временем: память о прошлом в контексте истории – Под. ред. Репиной Л. П. – М. : Кругъ, 2008. – 800 с.
3. История древнего мира. Расцвет древних обществ: в 3 томах. – Под ред. Дьяконова И. М. – М. : Наука : Главная редакция восточной литературы издательства, 1989. – Т. 2 – 466 с.
4. *Куманецкий К.* История культуры Древней Греции и Рима – М. : Высшая школа, 1990. – 456 с.
5. *Кащеев В. И.* Эллинистический мир и Рим: Война, мир и дипломатия в 220-146 гг. до н. э. – М. : Греко-латинский кабинет, 1993. – 379 с.
6. *Контеев А. В.* Античное гражданское общество в истории западноевропейской цивилизации / сб. статей – Под ред. Некрасова Ю. К. – Вологда : Русь, 1997 – 369 с.
7. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики : в 8 томах. – М. : Искусство, 1979. – том 5, кн. 2: Ранний эллинизм. – 760 с.
8. *Пасько І. Т.* Греко-римський світ – доба становлення громадянських ідей, інституцій, принципів. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://vesna.org.ua/txt/biletskv/paskoja/gm/02.html>
9. Полибий. Всеобщая история. – 2-е изд.: в 3 томах – Отв. ред. А. Я. Тыжов. – СПб. : Ювента, 1994-1995.
10. *Champion C. B.* Cultural Politics in Polybius' Histories. – University of California Press, 2004. – 307 p.
11. *Kennedy G. A.* A New History of Classical Rhetoric. – Princeton University Press, 1994. – 255 p.

12. *Walbank F. W.* Polybius. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/468317/Polybius>

13. Πολύβιος. Ἱστορίαι. – Theodoros Vyttner-Wobst after L. Dindorf, Ed. – Leipzig: Teubner, 1905.

Стаття надійшла до редакції 27.04.15

А. С. Янчук, студ.

Институт филологии, КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

Понятие истинности в историографии эллинистического периода (на материале "Всемирной истории" Полибия)

В статье представлены результаты исследования особенностей толкования Полибием понятия истинности исторического произведения. В частности, проанализированы основные требования, предъявляемые автором к правдивости и объективности освещения исторических событий.

Ключевые слова: эллинизм, азианизм, аттицизм, истинность, объективность, стиль исторического произведения.

A. Ianckuk, Student

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

The Concept of Truth in the Historiography of the Hellenistic period (based on the "World History" by Polybius)

The article represents the results of the interpretation of the truth studies in Polybius historical work. In particular, it contains the analysis of the main requirements for the veracity and objective coverage of historical events by the author.

Keywords: hellenism, asiatic style, attic style, truth, objectivity, style of historical work.